

Východní rozšíření Evropské unie a Rakousko

Jan Staňkovský

Dopady přijetí středoevropských a východoevropských zemí na Rakousko

Při posuzování dopadů východního rozšíření Evropské unie musíme rozlišovat několik faktorů. Změny vůči současné situaci se budou v každém případě odvíjet z pokračování transformace ve střední a východní Evropě, čímž budou ovlivňovány hospodářské struktury regionu i obchodní a kapitálové proudy. Pokud jde o vnitřní východoevropské určující faktory těchto procesů, lze na základě dosavadních zkušeností odhadnout některé předpoklady. Budoucí zahraničněekonomický vývoj bude dále spoluurčován pokračujícím začleňováním střední a východní Evropy do evropské integrace, která se bude opírat o (dalekosáhle již sjednaná) liberalizační opatření Evropských (asociačních) dohod.

V projekcích budoucího hospodářského vývoje jsou dopady transformace, jakož i Evropských (asociačních) dohod již spoluzohledňovány (viz *Schebeck, 1995*). Ve vztahu k střední a východní Evropě jsou označovány jako „asociační scénář“.

Zahraničněekonomický vztah k východní Evropě byl vstupem Rakouska do Evropské unie postaven na nový základ. Obchodní ustanovení dohod o volném obchodu ESVO se šesti přidruženými zeměmi, platící do konce roku 1994, se však jen málo liší od ustanovení Evropských (asociačních) dohod, takže tato změna režimu může být při ekonomických analýzách do značné míry pomínuta. Vstupem do Evropské unie byly odstraněny některé technické obchodní problémy (ustanovení o původu, pasivní zušlechťovací postup). K jistým změnám došlo u obchodu s textilem, ocelí a zemědělským zbožím. Nové jsou pro Rakousko dohody o volném obchodu se třemi pobaltskými státy, platné od poloviny roku 1995, a dohoda se Slovinskem.

Nová situace vyplývá pro Rakousko z možného přijetí (některých) zemí střední a východní Evropy do Evropské unie (přístupový scénář). Vstup do Evropské unie s velkou pravděpodobností urychlí ekonomický i zahraničněobchodní růst těchto zemí. Noví členové budou dostávat od Evropské unie finanční podpory, na něž bude přispívat i Rakousko.

Východní rozšíření kromě toho povede k oživení obchodu v celé Evropské unii a tím i k výraznějšímu hospodářskému růstu, což bude mít na Rakousko nepřímý pozitivní dopad.¹

Výsledky modelových propočtů

Východní rozšíření by mělo pro Rakousko podle propočtů Breusse a Schebecka jen relativně malé ekonomické dopady (*Breuss – Schebeck, 1995 B*). Přístupový scénář byl přitom porovnáván s associačním scénářem v období od roku 2000 (předpokládaný termín východního rozšíření) do roku 2008.

Předpoklady o ekonomickém a zahraničněobchodním růstu ve střední a východní Evropě vycházejí z Landesmannových a Pöschlových propočtů (*Landesmann – Pöschl, 1995*), kteří použili modifikovaného Thirlwallova modelu růstu omezeného na platební bilanci. Agrární oblast je ovšem vyčleněna, takže lze spíše hovořit o „skoropřístupovém

scénáři". Podle Landesmannových a Pöschlových propočtů (*Landesmann – Pöschl, 1995*) by zkoumané východní státy (Česká republika, Slovensko, Maďarsko, Polsko a Slovinsko) při současných podmínkách (asociační scénář) mohly v období 1998–2003 dosáhnout hospodářského růstu v rozmezí 5–5,5 %, který by v období let 2003–2008 opět poněkud poklesl (v České republice na 4,3 % p.a., na Slovensku na 5,2 % p.a.). Vstup do Evropské unie by mohl urychlit ekonomický růst v prvním období zhruba o 1,75 % p.a. (Maďarsko +1,3 % p.a., Slovensko +2 % p.a.), ve druhém období zhruba o 1,5 % (Maďarsko +2,4 % p.a., Polsko +0,6 % p.a.). Překvapivě nízké jsou v některých případech předpoklady o exportní dynamice, jakož i o vlivu vstupu do Evropské unie na zahraniční obchod. Růst reálných vývozu v České republice se má podle asociačního scénáře snížit z 2,2 % v roce 2000 na 1,6 % v roce 2008, podle přístupového scénáře z 2,5 % na 2,2 %. U dovozu České republiky se naopak očekává vysoká dynamika, která v průběhu doby bude jen lehce klesat (v roce 2008 na 6,4 %, respektive na 7,3 %). V případě Maďarska se naproti tomu předpokládá, že vzhledem k vysokému zahraničnímu zadlužení porostou vývozy o 2–2,5 % rychleji než dovozy (v roce 2008 podle asociačního scénáře o 5,4 %, respektive o 3,6 %). Vstup do Evropské unie by (především vzhledem k vyšším dovozům kapitálu) oživil maďarské dovozy (v roce 2008 na 5,5 %, respektive na 5,8 %; viz *Landesmann – Pöschl, 1995*).

Za předpokladu nezměněných rakouských tržních podílů na zahraničním obchodu východních států vyplývá podle přístupového scénáře jen pro rakouský vývoz zintenzivňování obchodního propojení se zkoumanými zeměmi. Podíl vývozu do pěti zkoumaných zemí (Maďarsko, Polsko, Česká republika, Slovensko a Slovinsko) na celkovém rakouském vývozu vzroste z 10,2 % v roce 1994 na 11,3 % v roce 2000, respektive na 12,5 % v roce 2008. Podle asociačního scénáře se mírně snižuje (na 10,1 %, respektive 10 %; *Breuss – Schebeck, 1995 B*). U dovozu klesají tržní podíly východních států v Rakousku (pokles z 5,9 % v roce 1994 na 5,6 %).

Náklady vstupu do Evropské unie pro Rakousko byly převzaty z Breussova odhadu (*Breuss, 1995 A*; viz též tabulka Celkové náklady východního rozšíření Evropské unie, uveřejněná v časopise *Mezinárodní vztahy*, 1/1996). Přitom se vycházelo z předpokladu rovnoměrného rozdělení těchto nákladů na všechny státy Evropské unie. V rozšířeném výpočtu (celkové efekty) byly (zahrnutím vlivů dynamičtějšího zahraničního obchodu) zohledněny i nepřímé růstové impulzy pro Evropskou unii, vycházející z východního rozšíření, z nichž může mít Rakousko nepřímý prospěch. Růstový prostor pro rakouské vývozy do střední a východní Evropy byl rozšířen při předpokladu, že se polovina finančních transferů do střední a východní Evropy promítne do zvýšené poptávky po rakouských vývozech.

V následující tabulce jsou shrnuty Breussovy a Schebeckovy výsledky (*Breuss – Schebeck, 1995 B*). Přijetí čtyř sousedních států Rakouska² do Evropské unie v roce 2000 by na základě obchodních impulzů zvýšilo rakouský hrubý domácí produkt do roku 2008 o 0,8 %. Rychlejší růst Evropské unie by se projevil navýšením hrubého domácího produktu o 0,4 % a zvýšení vývozu přes stimulované transfery by se promítlo do jeho dalšího zvýšení o 0,3 %. Celkovým efektem by tak mohl být růstový impulz v hodnotě 1,5 %. Počet zaměstnaných, vykonávajících závislou činnost, by se zvýšil o 0,9 % (30 300), nezaměstnanost by se do roku 2008 snížila o 0,4 procentního bodu. Hrubé investice by vzrostly o 2,9 %. Při zvýšení vývozu a dovozu o příslušných 2,9 % by saldo výkonové bilance zůstalo v podstatě nezměněné. Zatížení rakouského rozpočtu by se v prvních letech zvýšilo, ale v roce 2008 by byl rozpočtový deficit (Net Lending) o 0,5 % hrubého domácího produktu (19,4 mld. ATS) nižší než podle asociačního scénáře. Východní rozšíření Evropské unie vztahující se i na Polsko, respektive na pět dalších přidružených zemí (Bulharsko, Rumunsko, tři pobaltské státy) by pro Rakousko znamenalo jen malé růstové a zahraničněobchodní impulzy, zatížilo by však jeho státní rozpočet.

Dopady vstupu přidružených zemí do Evropské unie na rakouské hospodářství v roce 2008
Kumulované výsledky za období 2000–2008 (odchytky od asociačního scénáře v %)

Ukazatel	4 ZSVE ¹		Polsko	5 dalších ZSVE ²	10 ZSVE
	Přímé efekty ³	Celkové efekty ⁴	Celkové efekty ⁴		
Reálný HDP	0,8	1,5	0,1	0,1	1,7
Reálné hrubé investice	1,5	2,9	0,2	0,1	3,2
Reálná soukromá spotřeba	0,6	1,1	0,1	0,1	1,4
Reálné vývozy v ATS	1,7	2,9	0,2	0,1	3,2
Reálné dovozy v ATS	1,7	2,9	0,2	0,2	3,3
Nesamostatně pracující	0,5	0,9	0,1	0,1	1,1
v tis. osob	–	30,3	2,3	1,9	34,4
Kvóta nezaměstnaných (procentní body)	–0,2	–0,4	–	–	–0,4
Deficit státního rozpočtu v % HDP ⁵	0,3	0,5	–	–0,1	0,4
v mld. ATS	–	19,4	–1,1	–3,9	14,4

¹ Česká republika, Slovensko, Maďarsko a Slovinsko

² Bulharsko, Rumunsko, Estonsko, Lotyšsko a Litva

³ Intenzifikace zahraničního obchodu

⁴ Přímé efekty, růstové impulzy v Evropské unii, dodatečné vývozy a transfery

⁵ Net Lending (rozpočtový deficit): + zlepšení; – zhoršení

Pramen: Breuss – Schebeck, 1995.

Zájmová situace Rakouska

Pro Rakousko má politická stabilita a hospodářská prosperita střední a východní Evropy vyšší řádovou hodnotu než pro jiné země Evropské unie. Jeho zájmům odpovídá aktivní politika integrace střední a východní Evropy do Evropské unie (viz *Gugler – Handler – Schekulin, 1995*). Proto je nutné přihlížet také k rakouským problémům, zejména v zemědělství a na pracovním trhu.

Rakousko udržuje nejužší hospodářské vztahy se sousedními středoevropskými a východoevropskými zeměmi, které také představují jádro úspěšných transformačních států. Breussovy a Schebeckovy propočty (*Breuss – Schebeck, 1995*) ukázaly, že přijetí těchto zemí do Evropské unie přinese Rakousku ekonomický prospěch. Při připojení dalších zemí východní Evropy k Evropské unii by byly ovšem výhody pro Rakousko omezenější. I z tohoto důvodu by proto mělo Rakousko podporovat „postupné“ rozšiřování Evropské unie směrem na východ.

¹ Tento impulz může být v zásadě srovnáván s impulzem ke znovusjednocení Německa.

² Maďarsko, Česká republika, Slovensko a Slovinsko.

Literatura

Aiginger, K. (Koord.): Die internationale Wettbewerbsfähigkeit Österreichs. Österreichische Strukturberichterstattung, Kernbericht 1986. Band I und Band II. WIFO, Wien 1987.

- Aiginger, K. (Koord.): Chancen und Gefährdungspotentiale der Ostöffnung – Konsequenzen für die österreichische Wirtschaft. WIFO, Wien 1993.
- Aiginger, K.: Auswirkungen der Ostöffnung auf die Struktur der österreichischen Industrie. In: Busch – Walterskirchen, 1995.
- Aiginger, K., Peneder, M., Stankovsky, J.: The explanatory Power of Market-Based Trade Theories for the Trade between Market Economies and Reform Countries. *Empirica*, Vol. 21, 1994 (2).
- Aiginger, K., Winter-Ebmer, R., Zweimüller, J. (1995 A): Der Einfluß der Ostöffnung auf Industrielöhne und Beschäftigung. Manuskript, WIFO, Juni 1995.
- Aiginger, K., Winter-Ebmer, R., Zweimüller, J. (1995 B): East European Trade and the Austrian Labour Market. CEPR Discussion Papers, 1995 (1168).
- Altzinger, W.: Beschäftigungseffekte des österreichischen Osthandels 1989–1994. Wirtschaftsuniversität Wien, Working Papers, Juli 1995 (34).
- Anderson, K., Tyers, R.: Implications of EC expansion for European Agricultural policies, trade and welfare. CEPR Discussion Papers, 1993 (829).
- Baldwin, R. E.: Towards an Integrated Europe. London 1994.
- Barta, V., Richter, S.: Die Osterweiterung der EU aus westlicher und östlicher Sicht. In: Busch – Walterskirchen, 1995.
- Bayer, K.: Die neuen Welthandelsregeln für geistiges Eigentum (TRIPS). Analyse und Auswirkungen. WIFO, 1995.
- Bellak, Ch.: Die Diskussion um die Vor- und Nachteile der Arbeitsteilung mit den „östlichen“ Nachbarn für Österreich. Information über multinationale Konzerne, Sondernummer, 1995.
- Boss, H., Richter, S., Stankovsky, J., Tóth, L.: Die EU, Österreich und Zentraleuropa. Studie im Auftrag des Österreichisch-Französischen Zentrums, Wien 1994.
- Breuss, F.: Das EWR-Abkommen – Wie groß sind die Integrationseffekte für EFTA und EG? Wirtschaftswissenschaftliche Studien, 1994 (1).
- Breuss, F. (1995 A): Cost and Benefits of EU's Eastern European Enlargement. WIFO Working Papers, 1995 (78).
- Breuss, F. (1995 B): Die vierte EU-Erweiterung – um Österreich, Finnland und Schweden. WIFO-Monatsberichte, 1995, 68 (2).
- Breuss, F. (Hrsg.) (1995 C): The World Economy after the Uruguay Round. Forschungsinstitut für Europafragen, Service Fachverlag, Wien 1995.
- Breuss, F. (1995 D): The Impact of the Uruguay Round in Austria. A General Equilibrium Analysis. In: Breuss, 1995 C.
- Breuss, F., Handler, H., Stankovsky, J. (Koord.): Österreichische Optionen einer EG-Annäherung und ihre Folgen. Wien 1988.
- Breuss, F., Kratena, K., Schebeck, F.: Macroeconomic and Sectoral Effects of the Uruguay Round in Austria as an EU-Member. In: Breuss, 1995 C.
- Breuss, F., Schebeck, F.: Österreich im EWR. Gesamtwirtschaftliche Auswirkungen. WIFO-Monatsberichte, 1991, 64 (5).
- Breuss, F., Schebeck, F. (1995 A): Budgetkonsolidierung in kurz- und mittelfristiger Sicht. WIFO-Monatsberichte, 1995, 68 (4).
- Breuss, F., Schebeck, F. (1995 B): Gesamtwirtschaftliche Effekte. In: Busch – Walterskirchen, 1995.
- Breuss, F., Stankovsky, J.: Österreich und der EG-Binnenmarkt. Wien, Signum 1988.
- Buckwell, A. E., Haynes, J., Davidova, S., Courboin, V., Kwiecinski, A.: Feasibility of an agricultural strategy to prepare the countries of central and eastern Europe for EU accession. Bericht an die GD I der Europäischen Kommission, Brüssel, 16. Dezember 1994.
- Busch, G., Walterskirchen, E. (Koord.): Auswirkungen einer EU-Osterweiterung auf Österreich. Wien 1995.
- CEPR: Is Bigger Better? The Economics of EC Enlargement. Annual Report, CEPR 1992.
- Connors, S., Gibson, D., Rhodes, M.: Caution and Ambivalence over Joining NATO. *Transition*, 11. August 1995, 1 (14).
- Costello, D., Laredo, E.: Transition through trade – Do the Europe Agreements go far enough? European Commission, *European Economy*, June 1994.
- Courchene, T. et al.: Stable money – sound finances. *European Economy*, 1993 (53).
- Dietz, R., Havlik, P.: Auswirkungen der EU-Ostintegration auf den Osthandel Österreichs mit der EU. In: Busch – Walterskirchen, 1995.
- Drabek, Z., Smith, A.: Trade Performance and Trade Policy in Central and Eastern Europe. CEPR Discussion Papers, 1995 (1182).
- ECE, *Economic Survey*, 1995.
- Europäische Kommission (1995 A): Industrielle Zusammenarbeit mit den Ländern Ost-Mitteeuropas. Mitteilung der Kommission an den Rat und das Europäische Parlament. KOM (95) 71 endg., 14. März 1995.
- Europäische Kommission (1995 B): Vorbereitung der assoziierten Staaten Ost-Mitteeuropas auf die Integration in den Binnenmarkt der Union. Weißbuch, KOM (93) 163 endg., 3. Mai 1995.
- European Commission (1995 C): Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries. Summary Report. Brüssel 1995.
- European Commission (1995 D): Agricultural Situation in the Central and Eastern European Countries. Summary Report. Directorate-General for Agriculture (DG VI), Brüssel 1995.
- European Commission (1995 E): Central and Eastern Eurobarometer. March 1995.
- Fidmuc, J., Helmenstein, Ch., Huber, P.: Investigating Disaggregate East-West Trade Data – The Reshaping of the International Division of Labor. IHS, *East European Series*, 1995 (23).

- Flemming, J., Rollo, J. (Hrsg.): Trade, Payments and Adjustment in Central and Eastern Europe. Royal Institute of International Affairs, EBRD, London 1992.
- Gassler, H., Rammer, Ch.: Regionale Unterschiede der Betroffenheit durch die Ostöffnung. *Wirtschaft und Gesellschaft*, 1995 (1).
- Glatz, H.: Strategien der österreichischen Industrie auf osteuropäischen Märkten – Auswirkungen auf Österreich und industriepolitische Antworten. Studie im Auftrag der GBI, Wien 1994.
- Granell, F.: The European Union's Enlargement. Negotiations with Austria, Finland, Norway and Sweden. *Journal of Common, Market Studies*, March 1995, 33 (1).
- Gugler, K., Handler, H., Schekulin, M.: Central Europe as an Economic Area? WIFO Working Papers, 1995 (81).
- Habuda, J., Ochel, W.: Antrag auf Vollmitgliedschaft – Neue Herausforderung für Ungarn und die Europäische Union. IFO-Schnelldienst, 1994, 15.
- Hindley, B.: Export from Eastern and Central Europe and Contingent Protection. In: Fleming – Rollo, 1992.
- Holzmann, R., Thimann, Ch., Petz, A.: Pressure to Adjust: Consequences for the OECD Countries from Reforms in Eastern Europe. *Empirica*, 1994, 21 (2).
- Hutter, Ch., Heine, A.: Österreich, Europäische Union, Osteuropa. *Wirtschaftskammer Österreich*. 1. Auflage, 1994.
- Inotai, A.: Western Economic Support for Central and Eastern Europe – A Hungarian View. *Institute for World Economics, Working Papers*, Budapest, September 1993 (25).
- Klaus, V.: So far, so good. *Economist*, 10. September 1994.
- Kramer, H.: Die Integration Osteuropas in die Weltwirtschaft. *WIFO-Monatsberichte*, 1992, 65 (5).
- Landesmann, M., Pöschl, J.: Zahlungsbilanz als Begrenzungsfaktor des Wirtschaftswachstums Ost-Mitteuropa. In: Busch – Walterskirchen, 1995.
- Lehner, G.: Steuerreform und EU-Beitritt prägen den Bundeshaushalt 1994 und 1995. *WIFO-Monatsberichte*, 1995, 68 (4).
- Lernhart, A.: Schutz für den Außenhandel. *Die Industrie*, 21. September 1994 (38).
- Mahe, L.-P., Cordier, J., Guyomard, H., Roe, T.: L'Agriculture et l'Elargissement de l'Union Européenne Aux Pays d'Europe Centrale et Orientale: transition en vue de l'intégration ou intégration pour la transition? Bericht an die GD I der Europäischen Kommission, Brüssel, 5. Jänner 1995.
- Makart, F., Hofmann, H.: Osthandel. *Europainformation, Industriellenvereinigung*, 1995 (39).
- Mayerhofer, P.: Wien im neuen Mitteleuropa. WIFO, Wien 1992.
- Messerlin, P. A.: The Association Agreements between the EC and Central Europe: Trade Liberalization is Constitutional Failure? *Acta Oeconomica*, 1993, 45 (1–2).
- Munk, K. J.: The development of agricultural policies and trade relations in response to the transformation in central and eastern Europe. *European Economy, Reports and Studies*, 1994 (4).
- Nallet, H., van Stolk, A.: Die Beziehungen der Europäischen Union zu den mittel- und osteuropäischen Ländern im Bereich Landwirtschaft und Ernährung. Bericht an die Europäische Kommission, Brüssel, 15. Juni 1994.
- Neudorfer, P., Bach, W.: 5 Jahre „Ostöffnung“ – Österreichische Unternehmensbeteiligungen in Osteuropa. Information über multinationale Konzerne, Arbeiterkammer, Sondernummer, 1995.
- Nuti, M.: The Impact of Systemic Transition on the European Community. *London Business School, Discussion Papers*, 1994 (10).
- OECD/GD (95) 93, *Europe Agreements: An Overview of Trade Aspects*. Paris 1995.
- Österreichische Bundesregierung: Leitlinien zu den voraussichtlichen Themen der Regierungskonferenz 1996. Wien 1995.
- Peneder, M.: Sachgütererzeugung – Betroffenheit durch Ostöffnung. In: Aiginger, 1993.
- Pollan, W.: Die Lohnstückkosten als Kennzahl der Wettbewerbsfähigkeit. *WIFO-Monatsberichte*, 1989, 62 (10).
- Richter, S., Stankovsky, J.: Die neue Rolle Österreichs im Ost-West-Handel. WIFO, Wien 1991.
- Schebeck, F.: Exporte stützen Wachstum – Budgetkonsolidierung schwächt Inlandsnachfrage. Prognose der österreichischen Wirtschaft bis 1999. *WIFO-Monatsberichte*, 1995, 68 (5).
- Schebesch, H., Wörgötter, A.: Impact of the Opening up of Eastern Europe on Austria. In: Fontenay, P. et al. (Hrsg.): *Western Europe in Transition – The Impact of Eastern Europe and the former Soviet Union*, 1995.
- Schneider, M.: West-Ost-Agrarhandel in Diskussion. *WIFO-Monatsberichte*, 1994, 67 (10).
- Schneider, M.: EU-Osterweiterung – Probleme, Lösungsansätze und Folgen im Agrarbereich. In: Busch – Walterskirchen, 1995.
- Schumacher, D., Möbius, U.: *Analysis of Community trade barriers facing Central and Eastern European Countries and impact of the Europe Agreements*, Berlin 1994.
- Stankovsky, J.: Die Bedeutung des EWR für Österreich. *WIFO-Monatsberichte*, 1991, 64 (12).
- Stankovsky, J.: Österreichs Importe aus Ost-Mitteleuropa 1989/1992. Bestandaufnahme nach drei Jahren Ostöffnung. *WIFO-Monatsberichte*, 1993, 66 (9).
- Stankovsky, J. (1994 A): Österreich als Teil der EU-Zollunion. WIFO, 1994.
- Stankovsky, J. (1994 B): EU-Beitritt Österreichs. Zollunion und Gemeinsame Handelspolitik. *WIFO Working Papers*, 1994 (69).
- Stankovsky, J. (1994 C): Österreich und die Nachbarn im Osten, Zusammenarbeit im Rahmen der europäischen Integration. *WIFO-Gutachten*, 1994.
- Stankovsky, J. (1994 D): Förderung von Direktinvestitionen in Osteuropa. *WIFO-Monatsberichte*, 1994, 67 (10).
- Stankovsky, J. (1995 A): Direktinvestitionen in Osteuropa. *Bank Austria*, Wien 1995.

- Stankovsky, J. (1995 B): Österreichische Direktinvestitionen in Osteuropa. In: Busch – Walterskirchen, 1995.
- Stehn, I.: Stufen einer Osterweiterung der Europäischen Union. Die Weltwirtschaft, 1994 (2).
- Steichen, R.: The Common Agricultural Policy – The Medium-Term Outlook in the Context of Future Trends in International Trade in Agriculture. Europe Agence d'Information pour la Presse, Europe Documents, Nr. 1914, 7. Dezember 1994.
- Tangermann, S., Josling, T. E.: Pre-accession agricultural policies for central Europe and the European Union. Bericht an die GD I der Europäischen Kommission, Brüssel, 12. Dezember 1994.
- Tarditi, S., Marsh, J., Senior-Nello, S.: Agricultural strategies for the enlargement of the European Union to central and eastern European countries. Bericht an die GD I der Europäischen Kommission, Brüssel, 19. Dezember 1994.
- Trabold, H.: Die internationale Wettbewerbsfähigkeit einer Volkswirtschaft. DIW, Vierteljahreshefte aus Wirtschaftsforschung, 1995 (2).
- Waldhäusl, M.: Das österreichische Außenhandelsrecht in der EU. Ecolex, 1995, s. 306 a násl.
- Walterskirchen, E.: Auswirkungen der Ost-West-Integration auf den Arbeitsmarkt. In: Busch – Walterskirchen, 1995.
- Welfens, P.: Die Europäische Union und die ost-mitteleuropäischen Länder. Berichte des Bundesinstituts für wissenschaftliche und internationale Studien, 1995 (7).
- WIFO: Österreich in der Europäischen Union. Sonderheft zu den WIFO-Monatsberichten, Mai 1995.

Poznámka: První část této stati s názvem Stav a perspektivy východního rozšiřování Evropské unie byla uveřejněna v časopise Mezinárodní vztahy, 1/1996.